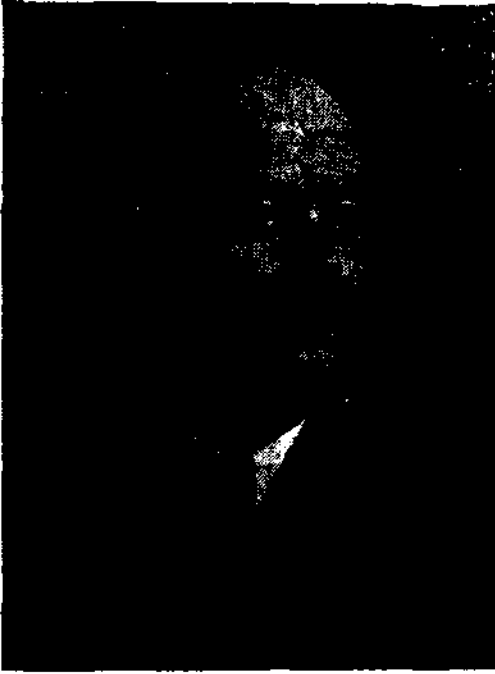

VI.

TIP TERİNOLOJİMİZDEKİ REFORM

Yazan : Prof. Dr. ZEKİ ZEREN

[Terim Komisyonunda okunup incelenmiştir.]

Yüksek huzurunuzda bir dil uzmanı veya bilgini değil, on seneden beri tıp ve biyoloji terimleri üzerinde çalışmayı vazife edinmiş bir anatomi hocası sıfatıyla bulunuyorum.

Raporumda ele aldığım konuyu iki kısma ayıracağım: Biri, tıp terimlerimizin onuncu asırdan bugüne kadar geçirdiği değişme safhalarının kısa tarihi, ikincisi de Türk tıp literatüründe ve bunun temeli olan biyoloji, hususiyle anatomi terimlerimizde bugün kavuştuğumuz reform.

***

Konumun birinci kısmını teşkil edecek olan, on asır önceden bugüne kadar olan tıp terminoloji tarihini üç devreye ayıracağım :

- 1 — İbni Sina'dan ilk tıp lûgatine kadar (1873)
- 2 — 1873 ten Türk harflerinin kabulüne kadar (1928)
- 3 — 1928 den bugüne kadar.

Birinci devir iki kısma ayrılabilir: Biri XIV üncü yüzyıl sonuna kadar olan kısım ki bu zamanda tababet Doğuda Arap diliyle ilerlemiş ve eserler Arapça yazılmıştır. Arapça bu devirde Şarkta, Lâtincenin Garp-taki yerini tutmuş. Bu devrin ilk kısmındaki Türk ve İslâm hekim ve âlimlerinin tercüme ve telif ettikleri eserlerdeki biyoloji terimleri ya

eski Yunanca ve Süryaniceden Arapçaya çevrilerek kullanılmış veya aynen bırakılmıştır. Bu eserlerdeki biyolojik terimler İbni Sina'nın kitaplarındaki (980-1037) ve bunların en büyüklerinden olan (Kanunu Fit-tıb) ındaki biyolojik ve anatomik terimlere mehz teşkil etmiş, İbni Sina da bunları daha mükemmelleştirmiş ve zenginleştirmiştir. İbni Sina'nın Kanununda dimağ, cevher, ilâç, kâbus, verem, sara, nasur, zatür-ree, mizaç, mide, kulunç, kalp, cerrah, karha, mafsâl, ishal, hafakan gibi bugün bile dilimizde yaşayan yüzlerce kelime vardır.

Bu devirde (1073) Mahmud bin Hüseyin bin Mehmet El Kâşgari'nin yazdığı Divanü Lûgat-it-Türk'te Türkçe tıp terminolojisi olarak; eye-gü (kaburga), yerin (kürek kemiği), um (mideye gelen ağırlık hissi), enumi (cüzam), kavuk (mesane) gibi anatomi ve hastalıklara ait birçok kelimeler vardır[*].

Birinci devrin ikinci kısmı XIV üncü yüzyıldan sonra başlar. Bu asırdan sonra Türk illerinde Türk diliyle yazılan tıp eserlerinde biyoloji terimleri değişik safhalar göstermiştir. İstanbul kütüphanelerindeki elyazısı tıp kitaplarından 1465 te Sabuncu Oğlu Tabip Şerafeddin tarafından yazılmış resimli (Cerrahname) de, 1575 te Karamanlı Ali Oğlu Süleyman'ın (Müşkülâtı Lûgatıttıb) ında ve bunlar gibi gerek Selçuklular zamanında ve gerek Osmanlılar devrinde yaşayan hekimlerden Geredeli İshak bin Murad'ın (Havassuledviye) sinde, Ahmet Dâi'nin tercümelerinde, Hacı Paşa (Hızır bin Ali Ahi Mehmet Çelebi), Emir Çelebi, Zeynelâbidin, Hekim İsa, Hezarfen Hüseyin, Bursalı Ali, Ömer Şifai, Ayaşlı Şaban Şifai, Kâtipzade Refi, Kanun mütercimi Tokatlı Hacı Mustafa, Abbas Vesim gibi âlimlerimizin[**] XIV üncü asırdan XIX uncu asra kadar telif, adapte ve tercüme olarak yazdıkları Türkçe eserlerde pek çok öz Türkçe tıp terimlerine raslanmaktadır. Hele bunlardan 17 nci yüzyılda Tabip Şemseddin'in (Risalei Teşrihülebdan) adlı elyazısı ve resimli eserinde meri, mide, mesane, ema, rahim, husye, meni gibi İbni Sina mektebine uygun Arapça terimlerle birlikte dalak, kol, tarak, geri dönmüş sinir, çene, barsak, böbrek, dilcik, but gibi pek çok öz Türkçe kelimeler vardır.

Bu devrin Türk hekimlerinin çoğunun kitaplarındaki Türkçe terimlere ve metinlere rağmen orta zamandan kalma Arapça terim kullanma alışkanlığından tamamiyle vazgeçilemediği gibi XIX uncu asırda

[*] Orta zamanda Türkçe tkrir üzerine kısa bir mülâhaza. (Tedavi Kliniği 1937 No. 27. Prof. Süheyl Ünver).

[**] Türk Tıp Tarihi 1940. Prof. Süheyl Ünver.

bile tıp dilimizde Arap asıllı terimler kullanarak uzun ibareler ve karışık terkipler yapmak, devam edip gitmiştir.

On sekizinci yüzyılın sonlarında Hekim Abbas Vesim'in (Düsturül-vesim fi Tıbbı cedid velkadim) eserinde Arapça ve Türkçe pek çok tıp terimleriyle birlikte *bubon*, *diyabetes* gibi batı dillerinden alınma ihtisas terimleriyle yine bu asırda Suphizade Abdülâziz'in Boerhave'dan Aphorismus tercümesi olan (Fusul) adlı eserinde Lâtince pek çok tıp terimlerini eski yazımızla kitabına soktuğunu görüyoruz. (Apopleksiya, manya, flegmon, rakitis, processus, empiyema, plevris, diyafragma) gibi.

Bunun gibi 1820'de Tabip Şanizade Atâ'nın Hamsei Şanizade adıyla yazdığı ve üç cildi Miyarületıbbı adını alan taş basması ve resimli ilk tıp kitabı olarak tıp tarihimizde mühim bir yeri olan eserde İbni Sina'nın Kanunundaki Arapça terminolojiden başka asırdaş hekim ve cerrahların kullandıkları ve o zamanın yenilikleri ve buluşlarıyla ilgili batı dillerinden tıp dilimize birçok terimlerin sokulduğunu görüyoruz. (Periton, mesarika, pankreas, timus, kolon, plevra, safen, avort, parotit, sinovya) gibi.

Bu kitabın basılışından on dokuz sene sonra, İkinci Mahmut zamanında tıp tedrisindeki usullerimizi Avrupahlaştırmak maksadiyle Viyana'dan hocalar getirilerek 1839'da tekemmülüne çalışılan Tıbbiyede (Mektebi Tıbbiyei Adliyei Şahane) en önemli dersler Fransızca verilmeye başlanmıştı ve böylece de 1867'ye kadar tıp dilimizde mevcut Arapça ve Türkçe terimlere Garp kelimeleri büsbütün karışmış oldu.

Fransızca tedrisatın devam ettiği 28 sene zarfında kanlarındaki uluşçuluk ateşinin kaynattığı ve taşıdığı heyecanla yaşayan Tıbbiyenin Türk hoca, âmir ve talebeleriyle, yerli ve yabancı Türk olmıyan hocalar arasında mücadele oldu; bir yandan Arapça, Türkçe, Lâtince, Fransızca terim kargaşalığı, öbür yandan Türk kültürü aleyhinde yapılan propagandalar karşısında, tıp ilminin Türk diliyle okunması ve okutulması mümkün ve buna lüzum olduğu hakkındaki ülkülerinin gerçekleşmesi zamanını geciktirmek istemiyen birçok genç tıbbiyeli ve hekimler (Aziz, Hüseyin Remzi ve arkadaşları) önce gizli, sonra da açıkça çalışarak bir cemiyet kurdular. Cemiyeti Tıbbiyei Osmaniye adıyla kurulan bu cemiyette çalışarak bir tıp lûgati hazırlamaya başladılar. İbni Sina'nın Kanunundan, Şanizade Atâ'nın Miyarületıbbı'sından ve daha birçok Türk hekimlerinin eserlerinden istifade ederek 1873'te Tıp Lûgatini Fransızcadan Türkçeye (daha doğrusu Osmanlıcaya) olmak üzere bastırdılar.

Bu lûgatin hazırlandığı sıralarda (1869) Cerrah Mehmet (Efendi) nin Talimütteşrih adıyla çıkardığı eserde, bu lûgatte tesbit edilen anatomi terimlerinin geçtiğini görüyoruz.

Böylece tıp tedrisatında ve hekimlik dilinde terim bakımından bir birlik ve uyum (ahenk) meydana gelmiş oluyor.

İkinci devir (1873-1928). — Tıp terminolojisinin bu ikinci devrinin karakterleri şunlardır:

1 — Hocaların çoğunun Fransızca bilmelerinden ötürü Fransız ekolünün takibedilmesi.

2 — Türk Tıp Terimlerinin yüzde doksanının Türkçeye geçen terkipleriyle Arapça olması.

3 — Tıp literatürümüzde Arapça asıllı kelimelerle lüzumsuz terkip ve izafetler yapılması ve meselâ ağız yerine fem, dudak varken şefe, el ve kaş varken yed, hacip denmesi, bunlar gibi ağızboşluğu, üst dudak, sağ el, kaş bölgesi yerine cevfi fem, şefei ulya, yedi eyemen, nahiyei hacibiye denilmesi.

4 — Bunlara karşılık tıp literatürümüzde bulunmuş ve tesbit edilmiş yeter ölçüde Osmanlıca bir terminolojinin var oluşu.

Bu zaman içinde 1900 de tıp lûgati (Lûgati Tıbbiye) adıyla daha iyi ve zengin bir şekilde basılmış ve bundan başka birçok lûgatler ve telif, tercüme tıbbi eserler bastırılmıştır.

Bilginlerimizin bu devirde ilim bakımından Arap asıllı kelimelerden faydalanmalarını tabii bulmak gerektir. Bu milliyetsever Türk hekimlerinin Arap asıllı kelimelerle terminoloji yapmaları hiç şüphe yok ki millî duygularının eksikliğinden değil, ilim dilinin Şarkta Arapça olmasına dair o zamanlarda bile geçen hükmün tesiri ve alışkanlığı altında bulunmalarındandı.

Müsaadenizle burada duruyorum ve kendimizi, dünümüzü, bugünümüzü düşünüyorum; acaba, Türk tarihinin seyrini değiştirerek onu yüzlerce yıl ötesine ulaştıran geçmişimizi, seçeremizi tanıtan, istikbalimizi gösteren; hepimize bu mesut günleri yaşatan En Büyüklerimiz, eğer Türk sosyal varlığına, kültürüne, diline dünya medeniyeti alanında geniş bir ufuk göstermeseydiler ve Türkün bugünkü ülküsünü, sağlam varlığını yaratmasaydılar nimetleri ve başarılarıyla övündüğümüz bugünü yaşayabilir miydik? Milletler, dâhilerinin, ülkücülerinin, bilginlerinin aydınlatıcı fikirleri ve ilhamlarıyla yükselir ve kuvvetlenir.

Üçüncü devir (1928 den sonra). — Yeni Türk ABC'sinden sonra bugüne kadar geçen zaman zarfında yazı dilimizin (edebiyatımızın) geçir-

diği (atılış, duraklayış, düzeliş) şeklindeki üç safhayı hepimiz bilmekteyiz.

Bu genel yazı dili cereyanının sürükleyici tesiri tıp literatürü üzerinde de görülmüş ve bugün de o cereyanın koyulduğu tekâmül yolunda ilerlemiş bulunmaktadır.

Bu üç safhanın tıp literatüründeki tesirleri şöyle hulâsa edilebilir:

a) Atılış (hamle) devrinde, öz Türkçe olmıyan bütün eski terimler yerine birdenbire yenileri kondu; her yazı yazan, kitap çıkaran sistemsiz bir çalışmayla ulu orta kelime bulmaya çalıştı ve tutulması için ortaya atmak istedi. Hattâ ders kitaplarına geçirdi. Bu kısa süren devirde çıkan, şahsi ve münferit çalışmalarla uydurmak istenen terimlerle çıkan kitaplar ve yazılar anlaşılmasında güçlük çekildiğinden dolayı sevilerek ve benimsenerek okunamadı.

b) Duraklayış devri; millî bir tez olarak ortaya atılan ve o zamana kadar yabancı saydığımız kelimeleri Türkçe olarak kabul eden Güneş-Dil teorisiyle başlar. Bu devre ait tıp literatüründe bir duraklama, hattâ bir gerileme görüldü, Arapça terimler yine kullanılmaya başlandı. Bu gidişten alkoyucular (konservatörler) sevindi, yenileyiciler (reformistler) üzüldüler, böylece gene yazı dilinde olduğu gibi ilim ve meslek kollarına ait terimlerde bir kararsızlık baş gösterdi. Bu kararsızlık ve uyumsuzluk (ahenksizlik) senelerinde, terimlerin karışıklığı karşısında bazı tıp hocaları sabitlik ve değişmezliklerinden ötürü Greko-Lâtin asıllı terimlerin orijinal şekillerinden faydalandılar ve okurlarını faydalandırdılar.

Kitaplarında bu orijinal klişeli Lâtince terminolojiye geniş yer veren tıp hocalarından bazılarının kanaatleri iki sebebe dayanıyordu:

1 — Milletlerarası terimlerini okurlara tanıtmak ve öğretmek.

2 — Muvakkat olsa da mevcut olan terim kararsızlığı karşısında okurlara müspet ve değişmez bir terim öğretmek.

Bununla beraber Greko-Lâtin asıllı orijinal terimleri talebe için zor bulan ve buna taraftar olmıyan hocalardan kimisi eskisi gibi Arapça terminoloji, kimisi öz Türkçe diye yaptığı fakat tutunup tutunmayacağını düşünmediği bazı uydurma kelimeleri, kimisi de Fransızca terminoloji kullandı. Bundan dolayı okurlar bir hocadan hicabı haciz, seriri basari, tabakai karniye; diğerinden böleç, görme dağı, gözcamı; bir diğerinden diaphragme, couche optique, corné; bir diğerinden de diaphragma, thalamus, cornea işitti ve gördü. Bunlar arasında hekimlerden kansere *yengeç* demeyi tavsiye edenler, peritona *çevre gerer*, pnevmo-

niye öykence, vitamene dirimöz diyen ve bunları broşürlerle yayanlar oldu.

Böylece tıp dilimizin tam bir anarşi içinde olduğunu gören hekimlerimiz ve Tıp Fakültesi hocaları 1938 de Tıp Fakültesinde, 1939 da Etibba Odasında, 1939 ve 1940 ta yine Tıp Fakültesinde birçok toplantılar yaparak tıp terimlerimiz için şu esasları kararlaştırdılar:

a) Türk tıp literatürünün muhtaç bulunduğu terim reformunu anarşiye, anlaşamamazlığa meydan vermeden yapmak ve bunlar için tedbir almak. (Bu tedbirler arasında şunlar vardır: Münferit çalışmalarla bulunan veya yakıştırılan ve yapılan karşılıklar, ilgili ve salâhiyetli komisyonlardan geçirilmeden yayılamaz, ilk ve orta öğretimi de ilgilendiren kelimeler için Maarif Vekilliği tarafından bastırılan biyoloji terimleri göz önünde bulundurulur ve bunlar hakkında ayrı bir fikir varsa Tıp Fakültesi Komisyonuna bildirilir).

b) Kullanılmakta ve dilde yaşamakta olan eski terimlerin öz Türkçe karşılığı bulunmamışsa bulunup tesbit edilinceye kadar kullanılabilir. Eski ve yeni terimlerimizin lüzumunda Lâtince şekilleri parantez içinde veya metinden ayrı italik harflerle gösterilebilir, Kitapların sonlarına eski ve yeni terimlere ait lûgatçikler yapılmalıdır.

(Bu ikinci maddeye ait mucip sebep olarak şu düşünce ileri sürülüyordu: Dil devrimi, zaman ve nesil işidir. Bugün Fakültelerimiz az zamanda yüzlerce senenin içine dar gelecek ölçüde yapılan dil ve yazı devrimi içinde yeni nesille eski nesil arasında bir aracı işi görmek mevkindedir. Yeni nesle eski terimleri öğretmek lüzumlu olmayabilir, fakat bugün memleket içinde çalışan eskilere yenileri öğretmek için de, yeni kelimeleri yavaş yavaş, sindire sindire ve sevdire sevdire öğretmek; birdenbire eskileri büsbütün kaldırıp anlamı daha hafızalara sindirilmemiş yenilerini koymaktan daha iyi bir öğretme ve yayma şeklidir).

c) Bir yandan konuşma ve yazı dilimizle terimler arasında bir yakınlık arar ve bunu birleştirmeye çalışırken bir yandan da meslek ve ihtisas dilini zenginleştirmek; medeniyet, kültür ve teknikte yüksek birçok milletlerin yaptığı gibi Greko-Lâtin asıllardan millî fonetiğimize ve yazımıza uygun terimler yapmak ve bunları komisyonlarda tesbit etmek.

***

Tıp terminoloji tarihimizin safhalarını kısaca huzurunuzda sıraladıktan sonra diyeceğim ki, 1928 de yazı reformundan hemen sonra başlayan, ilim dilimizin millileşmesi üzerindeki çalışmalar 1941-1942 sene-

lerinde en başarılı ve gelişimli devrini yaşamış ve yaşamaktadır. Bu iki sene içinde bütün Fakültelerin ilim kollarının ayrı ayrı ve muntazam çalışmaları ve neticelerin sistemli bir şekilde karşılaştırılması ve hususiyle Dil Kurumuyla şahsi ve resmî muhtelif şekillerde bu konu üzerinde konuşulması ve ihtisas terimlerinin okunuşu ve yazılışıyla genel terminolojiye ait esaslar üzerinde anlaşmaları; 1941-1942 senelerine, meslek ve yüksek bilim terimlerimizi millileştirerek doğruya, kolaya ve güzele götüren en başarılı çalışma seneleri vasfını kazandırmıştır kanaatindeyim.

Ben, bir Türk vatandaşı, on seneden beri bu karışık konu üzerinde çalışmak istemiş bir hoca sıfatıyla; bu senenin ilim ve meslek dilinde birlik ve uyum bakımından başarılı olaylarını, irşat ve ilhamlarıyla kazandığımız ve bu bakımdan bütün aydınlara birlik, istikrar tavsiye ve dil üzerindeki kararsızlığın en büyük sebebini aydınlara kendi zevklerinde çok kıskanç olmalarından, herkesin kendi ölçüsünü en üstün tutmasından ileri geldiğini işaret buyuran en Büyüğümüz Sayın Millî Şefimize, bu kararsızlığın zararlarını gösterecek birleşmeyi en salâhiyetli ağızlarla aydınlara ulaştırarak dil işindeki başarıları hızlandıran Sayın Başvekil ve Maarif Vekilimize minnet ve şükranlarımı Türk tıbbiyelisi adına sunmayı bir borç bilirim.

Tıp Fakültesi gibi bütün Fakültelerin Dekanlarının başkanlığında toplanan komisyonların tesbit ettikleri yüksek bilim terimleri ve karşılıkları, sayın Rektörün başkanlığında çalışan Üniversite Terim Koordinasyon Heyetine geçerek toplanıyor, bunların yakında Rektörlük tarafından Maarif Vekilliğine sunulacağını tahmin ediyorum.

Böylece, Dil Kurumu çalışmalarına uygun olarak, Üniversite, kendi ilim kollarına ait olan ihtisas ve meslek terimlerini en ileri milletle-riyle eş hizada olarak tesbit etmeye başlamış ve mühim bir kısmını az zamanda bitirmiştir.

***

Müsaadenizle, şimdi de içinde bulunduğum Tıp terimleri reformuna ait çalışmalar üzerinde izahatta bulunayım:

Osmanlıca adı (İstılâhatı Tıbbiye) olan tıp terimlerinin temelini anatomi ve fizyoloji terimleri yapar. Eskiden beri, anlattığımız sebeplerden ötürü, çoğu Arapça kelimelerden meydana getirilen bu terimlerin on seneden beri yapısını, çehresini, sesini millileştirir, türkçeleştirir veya Türkleştirirken üç grup kelimeyle ve üç türlü düşünceyle karşılaştık:

1 — Konuşma ve yazı dilimizle (edebiyatımızla) tıp kitaplarında müşterek kullanılabilecek kelimeler (göğüs boşluğu, göz çukuru, önkol, kalın barsak, karın boşluğu) gibi. Bunlar on sene önceye kadar (cevfi sadır, cevfi hücac, sâid, miai galiza, cevfi batın) şeklinde halk dilinden ayrı olarak kullanılırdı. Bugün bu gibi kelimeler üzerinde konuşma dilimizle tıp literatürümüz arasında bir dil birliği meydana getirilmiştir.

2 — Konuşma ve yazı dilimizle meslek ve ihtisas dilinde ayrı olarak kullanılan eş anlamda (sinonim) kelimeler: Periton (karın zarı), plevra (göğüs zarı), lenfa (akkan), arter (atardamar), mesarika (barsak asıcısı), parotis (kulakaltı bezi), anakarotis (şahdamarı), çekum (körbarsak), rektum (göden barsak — düz barsak), perikard (kalp dış zarı), malarya (sıtma), periost (kemik zarı), hemoroid (basur memesi), hepatit (karaciğer iltihabı), gastrit (mide iltihabı), nefrit (böbrek iltihabı) gibi.

3 — Sırf meslek ve ihtisas bakımından önemi olan, halkı, ilk ve orta öğretimi, hattâ bazan yüksek öğretimi bile ilgilendirmiyen tek ve birleşik terimler: (Katatoni, aglütinasyon, keloid, metabolizma, iskiorektal çukur, abdomino-genital sinir, sulfonilamidler, adiposo-genital tip, prostato-peritoneal aponevros, uro-genital diafragma, kosto-mediastinal sinus, korako-kleido-pektoral aponevros) gibi.

Değerli dinleyicilerim, bu üçüncü grup meslek terimleri bugünkü Türkçe gramer kurallarına uygun şekiller değilse de, konuşma ve yazı dilimizi ilgilendirmiyen bu ihtisas terimlerinin, bir yandan teknik ve kültürü yüksek birçok milletlerinkine benzediğinden, diğer yandan bu milletlerin kitaplarından faydalanmak isteyen okurlarımıza ve meslektaşlarımıza veyahut da bizim meslek kitaplarımızdan okumak isteyen yabancı meslektaşlara kolaylık temin ettiğinden ve aynı zamanda Avrupa terimlerinin müşterek biçimlerine uygun olduğundan dolayı ilim dilimize mal edilmesi tercih edilmiştir. Böylece bu gibi terimlerde milletlerarası uyumuna katılmakta birçok fayda vardır.

Sayın dinleyicilerim, milletler arasında yalnız küçük yazı ayrılıkları gösterecek şekilde kullanılan bu ihtisas terimleri tıpkı konuşma ve yazı dilimizdeki veya başka bilimlerdeki melez (hibrit) sıfat terkipleri gibidir. Meselâ: Anglo-Sakson medeniyeti, Radikal-Sosyalist Partisi, etno-antropolojik araştırma, elektro-mekanik bahsi, termal otel, santral garaj, pratik iş, teorik ders şeklindedir.

Orijinal Lâtince şekli (fossa ischio-rectalis) olan vücuttaki bir çukura, Fransızlar (fosse ischio-rectale); İtalyanlar (fossa ischio-rettale), İngilizler (ischio-rectal fossa) diyorlar, biz de (iskio-rektal çukur) diyoruz.

Bu çukurun Osmanlıca karşılığı (hufrei verekiyei miai müstakimiye) idi. Bu çukurun milletlerarası şeklini bozarak her hangi bir düşünceyle (iskionrektum çukuru) veya (oturum-düzbarsak çukuru) gibi bir biçime soksak, milletlerarası şeklini değiştirmekten başka bir faydamız yoktur, çünkü her hangi şekliyle olursa olsun bu terim, meslekten olmayana bir şey ifade etmez. Bundan dolayı bu gibi terimlerde milletlerarası uyumuna katılmayı tercih ediyoruz.

***

1941 senesi Haziran ayı içinde İstanbul Üniversitesinin salâhiyetli hocalariyle Türk Dil Kurumu Genel Sekreteri Bay İbrahim Necmi Dilmen'in de içinde buldukları toplantılarda, Avrupalı terimlerin alınış, okunuş ve yazılış meselesinin ana çizgileri üzerinde şu şekilde anlaşmaya varılmıştır:

(Milletlerarası terimlerden olup ilim dilimize girmesine lüzum görülen sözlerde, Avrupa medeniyetinin müşterek terimleri kullanılır. Bunlar mensup oldukları bilim uzmanları tarafından Avrupalı asıllarından bizim şivemize göre alınır ve yazıları bu alınışa uyar. Asıl mensup oldukları dildeki yazılışlarını göstermeye ihtiyaç görülen yerlerde bu yazılışlar da parantez içinde kelime yanında gösterilir.)

Üniversitemizin salâhiyetli hocalariyle Dil Kurumu'nun mümessili Sayın Bay Dilmen arasında alınan bu karar, bize üçüncü gruba soktuğumuz tıp ihtisas terimleri üzerinde çalışmak ve onları tesbit edebilmek imkânını vermiş ve kararsızlıkların ve tereddütlerin önüne geçmiştir. Bu raporumu bu başarıyı huzurunuzda söylemek için hazırlamış bulunuyorum.

***

Şimdi bu çalışmalar esnasında karşılaştığımız ve birbirinden farklı, hattâ birbirinin karşıtı (zıddı) düşünce ve kanaatlerle onlara karşı verilen cevapları tıp terimleri tarihimize bırakmak için bu raporuma sokmuş bulunuyorum:

Benim ve birlikte çalıştığım arkadaşlarım ve hocalarımla daima çokluğumuzun üzerinde birleştiğini gördüğümüz inançlarımıza aykırı olarak üç grup düşünceyle karşılaştık:

1 — Eski kelimelerin çoğunu alıkoymak fikri. Bu düşünüşte olanların çoğu eskiden beri kullandığını bırakıp yenilerine alışmak zahmetini güç bulanlardı. Bunlardan diğer bir kısım da Türkçenin söz yapma

yetersizliğine dille uğraşmadıkları için haksız olarak hükmedenler ve alıştikları eski şekilleri tercih edenlerdi.

Bu düşünüşün yanlışlığı ve sakatlığı üzerinde çok yazıldı ve söylendi, bunu burada ele almak ve tekrarlamak hem fazla, hem benim işim değil. Yalnız bazı hekim arkadaşlarımın senelerden beri geniş ölçüde bunca çalışmalara karşılık hâlâ raporlarında, sözlerinde boyun yerine (unk), anatomi yerine (teşrih), dalak yerine (tahal), barsak yerine (ema) dediklerine raslıyoruz.

İyi düşünceli, iyi niyetli olduklarından hiç şüphe etmediğim bu arkadaşlar, alışkanlıklarının tesirinden kurtulamıyanlar, veyahut kafalarını bu yönden hiç çalıştırmıyarak, yarının sahipleri olan genç meslektaşlarına, geleceklere daha doğru bir dil öğretmek için yapılan reforma birdenbire uyamıyanlardır.

2 — İkinci bir grup düşünce vardı ki, hamdolsun azlıkta olan bu düşünüşteki meslektaşlar, dil ve yazıda uyum ve birliğin kolay ve çabuk olamayacağına kaniydiler ve bunun için geçen zamanı kayıp sayarak ilim dilinde Japonların yaptığını yapmanın doğruluğuna inanmışlardı. Bir zamanlar, ortaya açıkça vurulmadan sinsi sinsi, münakaşalarda yer alan ve millî Türk ruh ve şuuriyle telif edilemiyen bu aykırı düşünüş susturucu cevabını her zaman almıştır: (Yabancı dil bir Türk için asıl olamaz, Türkün ilim, kültür varlığını temsil eden üniversite ve okullarımızda gençliğe ilim, önce Türk diliyle, Türk yazısıyla ve Türk terimleriyle öğretilir. Dil reformu üzerinde çalışırken geçen zaman kayıp değil, gelecek için kazançtır. Yabancı dil, Türk gencine ancak bilgisini başka milletlerinkiyle karşılaştırmak, meslek ve teknik bakımından özellikler öğrenmek için faydalı olur; yoksa o dili benimsemek için değil).

3 — Üçüncü olarak eş anlamda (sinonim) kelimeleri fazla ve lüzumsuz bulan bir düşünce vardı. Bu fikirde olan meslektaşlar «böyle kelimeler dili zenginleştirmez, öğrenme ve öğretme işinde güçlük yapar» demektedirler. Bu fikir, genel dil bakımından belki münakaşa edilebilir, fakat tıbbın, bir yandan halkla, cemiyetin sağlığıyla, öbür yandan da dünya tıp ilmiyle ilgisi vardır. Tıbbın temeli olan biyolojinin bazı kısımları hayat bilgisi konularının, halk konferansları ve yazılarının da esasını yapar. Bunun için tıp terimlerinde iki taraflı çalışmak mecburiyeti vardır; bir taraftan halkı ve aydınları ilgilendirecek lûgat veya ansiklopedik kelime kategorisine girebilecek terimler için, öbür taraftan milletlerarası meslekî müfredatla ilgili terimler için.

Yalnız halkı ilgilendiren veya şahısların benliğinden doğan veya

bir cemiyetin ifadesi olabilen ilim veya mesleklerde (medeni hukuk gibi) dil yalnız halkın diline dayanmalıdır. Halbuki ayrı bir Alman fiziği, Fransız kimyası, İngiliz tıbbı olmadığı için bu ilimlerde medeni milletlerin müşterek kullandıkları kelimeler üzerinde ihtisas alanında konuşma dilinden ayrılmaya ihtiyaç vardır.

* * *

Sade tıp terimlerimiz için değil, bütün ilim kollarına ait terimlerimize karşılık bulma ve seçme, yakıştırma bakımından ilim adamlarımızın bugün üzerinde yürüdükleri yolun esasını şöyle çizebiliriz:

(Ülkümüz, Türk bilimini Türk terimleriyle öğretmek ve yaymaktır. Doğu veya Batı dillerinden dilimize girmiş ve Türkleşmiş kelimeleri Türkçe sayabiliriz (motor, makine, kalp, mide, dimağ, mikroskop). Öz Türkçe karşılığı olduğu veya bulunabileceği halde milletlerarası terimlerinden ilim ve ihtisas dilimize girmesine lüzum görülen kelimeler eş anlamda (sinonim) olarak Türk fonetiği ve yazısıyla dilimize alınabilir, bunların ıstikak ve terkip şekilleri kabil ve mümkün olduğu kadar türkçeleştirilmelidir. Eğer Türk gramerinde bulunmayan bir ıstikak ve terkip şekli yapılmak mecburiyeti karşısında kalırsa bu kelimeler, klişe halinde dilde kalmak şartıyla yabancı asıllarındaki eklerle ve kelime birleştirme şekilleriyle kullanılabilir. Bunların Türk fonetiğine göre okunmuş ve yazılış şekilleri önce fakültelerde ilim kollarının salâhiyet sahibi hocalarından meydana gelen ihtisas komisyonlarınca tesbit edilip, Üniversite Koordinasyon Heyetinden geçirilerek Maarif Vekilliğine sunulur ve Türk ilim alanında çalışmalar ve yayınlar bu terimlerle yapılır.)

Bu esaslar üzerinde çalışmalar yakında sonlanacak ve tahmin ediyorum ki gelecek Kurultayımıza kadar bilim ve ihtisas dilimiz birliğe, düzenliğe ve uyuma tamamiyle kavuşmuş bulunacaktır.

Bu arzettiğim noktalar üzerinde yüksek Kurultay Üyeleri arkadaşlarımla değerli düşüncelerini de öğrenmek beni onurlandıracak ve sevindirecektir.